

*Тетяна ВІЛЬЧИНСЬКА
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
Тернопільського національного
педагогічного університету
ім. В. Гнатюка*

УДК 070 (477. 84) + 81' 32 = 161.2

Міфопоетичні смисли чисел у сучасних текстах тернопільських мас-медіа

У статті розглянуто основні міфопоетичні смисли, властиві числовим символам, реалізованим у мас-медійних текстах. Аналіз матеріалів, представлених у газетах "Вільне життя" і "Місто", засвідчив, що полісемантичними є насамперед числа першого десятка, символічні значення яких зумовлені національно-культурними традиціями, звичаями, віруваннями та обрядами українського народу.

Ключові слова: мас-медійний простір, газетні тексти, числові символи, міфопоетичні смисли, символізація.

Актуальність цього дослідження зумовлена недостатнім вивченням числових символів із позицій лінгвістики, а саме необхідністю з'ясувати міфопоетичні смисли чисел у сучасному мас-медійному просторі, виявити специфіку їхнього функціонування в газетних текстах.

Числа зорієнтовані на якісно-кількісну оцінку буття, вони є елементами особливого числового коду. За допомогою чисел відтворюється модель світу та здійснюється орієнтація в ньому людини. У міфопоетичній свідомості числа мають не стільки кількісне, скільки якісне значення. Число втілює якісну характеристику Всесвіту та окремих його частин: визначення сакральних чисел, які космологізують найбільш важливі частини світу та найвідповідальніші моменти життя; виявлення несприятливих чисел, що символізують щось неблагополучне, зло; пояснення системи ієрархічних відношень між об'єктами на основі числової символіки тощо [4, с. 18].

Числа яскраво демонструють не лише універсальні ознаки міфопоетичної мови, але й риси етнічної категоризації світу. Піфагор, наприклад, уважав, що все у світі розташоване відповідно до чисел; Платон стверджував, що число є ознакою гармонії; ацтеки ототожнювали числа з певними богами, сторонами світу, кольорами; у християн-

янстві число нерідко розглядали як архетип абсолюту. Відповідні уявлення про символіку чисел усталилися у міфах народів світу. Так, троїстість символізує духовний порядок, четверичність – земний, семеричність – планетарний, дванадцятиричність – універсальний. За словами М. Новикової, навіть коли фольклор замінила література, а язичництво – християнська релігія, навіть коли символіка чисел уже не усвідомлювалася так безпосередньо, як раніше, вона завжди зберігала своє смислове ядро [2, с. 276]. Як і словесні, числові символи є важливим засобом зберігання, трансформації та передачі культурологічної інформації, конструктором, що відповідає вимогам художнього мислення.

Предметом аналізу цієї розвідки стали міфопоетичні смисли числових символів у текстах тернопільських мас-медіа, зокрема в газетах “Вільне життя” (передусім рубрика “Калина”) і “Місто” (насамперед рубрика “Житейські історії”) за 2010–2011 рр. Характерною особливістю вказаних рубрик є те, що вони містять інформацію про конкретних людей, традиції і звичаї українського народу, що, в свою чергу, передбачає обов’язкове вживання числових понять.

Спектр значень чисел у досліджуваному матеріалі, як і в міфопоетичній системі загалом, має свою специфіку. Помітну активність виявляють числа першого десятка, що підтверджує думку Н. Слухай: “чим менше число, тим більше символічних значень воно має” [5, с. 28].

За числом *один* (*перший*) у міфопоетичній традиції закріпилися такі символічні значення: “божественне”, “світло”, “влада”, “початок”, “містичний центр”, “середина”, “вища сила” та ін. На думку В. Топорова, “в найдавніших текстах один трапляється дуже рідко або зовсім не трапляється... і означає не стільки перший елемент із ряду в сучасному розумінні, скільки цілісність, єдність. Сучасна цілісність, що тлумачиться як одиниця, пояснює приписування числа один таким образам цієї досконалої цілісності, як Бог чи космос” [1, с. 631]. Звідси *один*, як, до речі, й *перший*, символізує сакральне в широкому його розумінні.

У досліджуваному матеріалі *один* означає: 1) об’єктивацію сакральних уявлень: *Люди кажуть, що як прийде на Різдво до хати перший чоловік, то добро весь рік вестиметься* [9, с. 8]; 2) тотожне, подібне, цілісне, нероздільне: *Ми з тобою одного поля ягоди, сестричко, недарма одного сеньйора любимо* [9, с. 8]; *Я сіла на лавочку і задумалась: усе-таки добро і зло прямують у світі однією дорогою* [7, с. 8]; *У партії регіонів “повна взаємовиручка. Один – за всіх і всі – за Януковича* [10, с. 12]; 3) найкраще, найважливіше, основне: *Воно й не дивно – де тут про книжки думати, коли з настанням сутінків першу красуню на селі хлопці по свистах викликали на вулицю* [10, с. 12]; *Крізь своє життя вона пронесла в серці лебедину вірність йому одному* [8, с. 8]; *Для маленького села наша сварка стала новиною номер один* [10, с. 12]; є символом 4) гармонії, на протизагаду хаосу: *Молитва – один шлях до порятунку душі* [10, с. 12]; *Дорога життя одна. Це Божа дорога* [10, с. 12]; *А віра Христова і церква Христова – одна* [8, с. 8]; 5) абсолюту: *Син був у мене один, як порох в оці* [7, с. 8]; *Мені завжди здавалося, що тато і мама – одне ціле* [8, с. 8]; 6) недостатності, адже один є найменше із чисел, протиставлене іншим: *Одним конем всього села не об’їдеш* [10, с. 12]; *Та що таке один бій проти цілої армії?* [8, с. 8]; 7) початку, в тому числі й невдалого: *Перша любов мені так затьмарила розум, що я була готова бігти за ним, хоч на край світу* [10, с. 12]; *А Олег був першим коханням Оксани* [7, с. 8].

Число *два* (*другий*) включає такий комплекс символічних значень: “подвійність”, “чергування”, “конфліктність”, “залежність”, “стабільність”, “антагонізм”, “відлуння” та ін. [5, с. 30].

У текстах тернопільських мас-медіа символізує: 1) конфліктність: *Дві самотності*

не здатні вжитися на одній житловій площі [9, с. 8]; Не буде миру їм в одній хаті, от побачиш. Як кажуть в народі: два коти в однім мішку не помиряться [7, с. 8]; 2) антагонізм, протиставлення: Марія була, наче між двох вогнів [9, с. 8]; Олег опинився між двома світами – українським та німецьким [8, с. 8]; Людина стоїть на межі. Одною ногою на цьому світі, другою – на іншому, тримаючи в руках кволий вогник надії [10, с. 12]; 3) надмірність (адже два більше, ніж мінімум повноти – один): Оксана мусила працювати за двох та встигати скрізь – і в колгоспі виконати “норму”, і в хаті лад навести [8, с. 8]; А ми що два віки живем, що будемо відмовляти собі в усьому? [9, с. 8]; 4) цілісність, єдність двох елементів буття: Напевне, ми саме ті дві половинки, які одна одну доповнюють [7, с. 8]; Апостоли удостоїлися права бачити поєднання двох начал – людського і Божого, одкровення всіх іпостасей Святої Трійці [10, с. 12]; Жіноча доля, як дві половинки серця, невіддільно поєднана з чоловічою [7, с. 8]; Дві самотності зустрілися і стали щасливими [9, с. 8]; 5) парність, відповідність і рівновагу: Не уявляю бабусі без дідуся. Вони двоє – як пара голубів [10, с. 12]; Мої батьки – як два крила одного птаха [9, с. 8]; Люди правду кажуть: два почуття – радість і горе в парі ходять [10, с. 12]; 6) абсолютну подібність (здебільшого у фразеологічному порівнянні): Через деякий час до Петра дійшла звістка: Ганна має сина, як дві краплі води, схожого на нього [8, с. 8]; Двійнята – хлопчик і дівчинка – були, наче дві краплі води, схожими на... Павла [7, с. 8]; 7) відлуння (це значення об’єктивується в уявленнях про двоєдушника, дволикість): Чуємо не раз “дволикій Янус” мав два обличчя і користувався ними залежно від потреби [9, с. 8]; У світі нема двох схожих писанок, бо нема двох схожих душ [8, с. 8].

Число *три* (третій) символізує такі поняття, як “синтез”, “оновлення”, “вирішення”, “творчий потенціал”, “всезнання”, “народження”, “зростання”, “світове дерево”. Три – основна константа міфопоетичного мікрокосму і макрокосму (є числом виміру міфопоетичного хронотопу), абсолютної досконалості, розв’язання конфлікту, поставленого дуалізмом. Це число “тріади”, “цілого”, яке містить початок, середину і кінець, а також позначає соціальну організацію, наприклад: Прав, Яв, Нав; минуле – сучасне – майбутнє; Бог – людина – диявол і подібні численні тріади [6, с. 375].

В аналізованих газетних текстах число *три* виступає символом: 1) повноти, завершеності, реалізації максимального потенціалу (трисвятий, триклятий): *Три слова, як життя, як злет, як заклинання, “я тебе люблю* [7, с. 8]; *На шостий рік спільного життя послала його Марія, як не дивно, під три чорти* [10, с. 12]; *Якщо ти з нею не одружишся, я з тебе три шкури здеру! Так і знай!* [10, с. 12]; 2) розв’язання конфлікту, поставленого дуалізмом: *Візьми ще одну писанку, Наталю, Бог любить трійцю* [8, с. 8]; *Не хвилюйся ти так – де є місце для двох дітей – стане і для третього* [9, с. 8]; 3) світового дерева (часто у щедрівках, колядках на позначення магічного часу): *Різдвяний бенкет має поєднати три часи народного буття: минуле (предки), сучасне (ми), майбутнє (ще не народжені покоління українців)* [9, с. 8]; *Три книги – Веда, Коран, Біблія – містять всі відповіді на виклики минулого, сучасного та майбутнього* [10, с. 12].

Досить часто число *три* вживається в описах язичницьких і християнських обрядів, символізуючи їх кількісні та якісні характеристики під час проведення різних магічних дійств, християнських свят, наприклад: *У центрі стола горять три свічки, кожну з яких запалюють окремим сірником, при цьому загадуючи бажання* [9, с. 8]; *В день Різдва Христового із настанням темряви господар дому повинен три рази постукати лівою рукою по стовбуру яблуні, груші чи сливи, щоб в Новому році був добрий урожай* [10, с. 12]; *Перші три ложки куті старійшина роду або господар оселі підкидає під стелю з різними побажаннями, закликаючи духів-предків до спільної вечері* [10, с. 12].

Число *чотири* (четвертий) має такі символічні значення: “порядок”, “завершеність”,

“цілісність”, “повнота”, “раціональність”, “могутність”, “твердість”, “організація”, “влада”, “справедливість” та ін. Символізує чотириконтентну горизонтальну модель світу: чотири сторони світу, вітри, пори року, ріки раю, першоелементи буття; чотири Євангелія та Євангелісти, архангели, дияволи; чотири тварини і чотири вершники в Апокаліпсисі; чотири Книги Царств у Старому Заповіті тощо [5, с. 33].

У досліджуваних мас-медійних текстах символізує: 1) порядок, цілісність, усталеність, стабільність: *Людський вік, як календарний рік, має чотири пори: весну, літо, осінь, зиму* [10, с. 12]; *Моя робота вимагала постійних відряджень, тож дружина тримала вдома не три кути, а всі чотири* [8, с. 8]; 2) початок, досконалість: *Чотири рукави-початківці райської річки мали назву Пішон, Ріхон, Тигр і Єфрат, і мали вони, перебуваючи в різних вимірах і дослідженнях, виконати волю Єдиного Бога – допомогти людині стати досконалою* [9, с. 8]; *Наша земля освячувалася чотирма найдревнішими святинями, серед яких Холмська чудотворна ікона Божої Матері* [10, с. 12]; 3) сприятливість у чомусь: *Цифра “2011” в сумі дає четвірку, що символізує Меркурій. Він сприяє комерції та прибутку* [9, с. 8]; 4) самотність, завершеність життя: *Невтішні думки заповнили Юрка: от відчинить хатні двері, а звідти повіє такою порожнечою... Окрім чотирьох стін, нікого й не чекай* [9, с. 8]; *Дідуся Степана забрали на війну, і бабця залишилася сама в чотирьох стінах* [10, с. 12]; *У моєму житті вже минули чотири пори року, немовби чотири краплі роси, впали і розтанули в тумані* [7, с. 8].

Число п'ять (п'ятий) символізує такі поняття, як “мікрокосм людини”, “досконалість”, “священний шлюб”, “медитація”, “натхнення”, “духовність”, “любов”, “здоров'я”, “аналіз”, “критика”, “сила”, “взаємопов'язаність” та ін. Із цим числом пов'язують уявлення про п'ять органів чуття людини, п'ять пальців, чотири сторони світу плюс центр, п'ять ран Христа, п'ять риб, якими були нагодовані п'ять тисяч людей, книги Мойсея [5, с. 33].

У газетних текстах число п'ять є символом: 1) світобудови, досконалості: *Так само, як Всесвіт має в основі своєї будови п'ять елементів (вода, вогонь, земля, повітря, ефір), так само й людина складається з п'яти елементів* [10, с. 12]; *Щоб сповідь була доброю, потрібно виконати п'ять умов: зробити іспит совісті, збудити в собі жаль за вчинені гріхи, постаратися виправитися, визнати гріхи перед священником у сповіді, виконати обіцянку, яку дав сповіднику* [10, с. 12]; 2) щасливого шлюбу: *Магічним для закоханих стало п'ять, адже саме в цей день п'ять років тому вони вперше поцілувалися, того ж таки п'ятого Руслан зробив Анні пропозицію і рівно через п'ять місяців вони одружилися* [10, с. 12]; 3) порушення міри, повноти, усталеності: *Ганно, відкрий очі, ти ж йому так потрібна, як п'яте колесо до воза* [9, с. 8]; 4) достовірності (засвідчене фразеологічною одиницею): *Не говори мені цих дурниць. Я ж тебе знаю, як свої п'ять пальців* [9, с. 8]; *Марії легко було знайти Василя, вона ж знала всі його звички, як свої п'ять пальців* [7, с. 8].

Число сім (сьомий) символізує макрокосм, досконалість, упевненість, безпеку, сукупність. Воно організовує Всесвіт подібно до трьох. Число пов'язане з максимальним обсягом миттєвого усного відтворення інформації: сімома кольорами веселки, днями тижня, нотами, основними планетами, які наші предки могли бачити неозброєним оком (Сонце, Місяць, Марс, Меркурій, Юпітер, Венера, Сатурн); асоціюється із сімома космічними ерами, небесами, чудесами світу. У християнстві згадуються сім таїнств, дарів Святого Духа, сім добродієностей і смертних гріхів, сім ангелів і бісів, сім захисників християнства, сьомий день відпочинку після створення Всесвіту, сім сакральних точок хреста тощо [5, с. 34].

У досліджуваному матеріалі число сім символізує: 1) гармонію, повноту: *В давнину монахів називали “інками” (інакомислячими), які володіють сімома енергетич-*

ними центрами, що перебувають в гармонії не лише між собою, а й з біополем інших, з оточуючим світом [8, с. 8]; 2) акрокосм, Всесвіт і людину в ньому: *Коли сонце входить у зеніт, і день, і ніч стають рівними за тривалістю в усьому світі – з'являється крилатий бог. Це “сім трикутників світла і тіні, що утворюють зображення змії – символу “кінця світу”* [10, с. 12]; *Цілитель сказав, що, крім фізичного тіла, людина має ще сім тонких тіл: ефірне, астральне, ментальне, духовне, чакри, органи, системи* [8, с. 8]; *У вінку нареченої обов'язково повинні бути семиколірні стрічки, що символізують сім кольорів веселки* [7, с. 8]; 3) велику, аж до надмірності, кількість: *У мене, дивись, є сім костюмів на кожен день тижня. А ти ідеш до людей неохайним* [10, с. 12]; *Сім літ спокути – за хвилину слабкість* [7, с. 8]; *Андрій був на сьомому небі від щастя* [10, с. 12]; 4) красу, досконалість: *Чи стане Збаразький замок одним із семи чудес світу?* [8, с. 8]; 5) щасливу долю: *Де дочок сім, там доля усім* [7, с. 8].

Як і число три, сім активно використовується в описах магичних обрядів, символізуючи відповідні сакральні уявлення: *Навіть не знаючи, що ворожінням можна прикликати на себе таку біду, відякої потім страждатимуть твої діти, внуки й правнуки аж до сьомого коліна* [10, с. 12]; *Коли батько умирав, то покликав свого безтурботного сина і сказав: “Дитя моє! Ти бачиш – я вмираю. Як би я хотів тебе бачити добрим юнаком. Але дай мені слово, що ти після моєї смерті протягом семи днів будеш заходити на кілька годин у цю кімнату, в якій я зараз умираю”* [8, с. 8].

Число дев'ять (дев'ятий) є потрійною тріадою і символом всемогутності, вогню і води, повноти, звершення, початку і кінця, часто сприймається як хтонічне. Асоціюється з дев'ятьма місяцями очікування дитини, смертельним дев'ятим валом, потрійними тріадами янголів, дев'ятим поминальним днем [5, с. 35].

У газетних публікаціях символізує: 1) кінець спокути та жалоби: *Після дев'яти років болу – прозріла* [8, с. 8]; *І було дев'ять чорних і важких днів чекання* [7, с. 8]; *Після дев'яти днів, відтоді як Марина відійшла в потойбіччя, вона у сні з'явилася Матвієві і сказала: “Матвійчику... коханий... відпусти”* [9, с. 8]; 2) магичну всемогутність (відповідно до астрологічного визначення символічного покровителя календарного року): *Магічним числом для року білого Кота буде дев'ять* [10, с. 12].

Число десять (десятий) виступає символом досконалості, універсальності, повноти, а також шлюбу. Воно уособлює цілісність універсуму, початок нового циклу, відкриття нового рівня [3, с. 179].

У досліджуваних текстах виступає символом: 1) досконалості, про що свідчать асоціації з Десятьма Божими Заповідями у християнстві: *Вже тисячоліттями існує чіткий рецепт життя людей на землі – це Десять Божих Заповідей, дотримуючись яких, людина може бути щасливою* [9, с. 8]; *“Потрібно жити нинішнім днем, а не очікувати кінця світу, “каже отець Богдан. “Головне прожити це життя гідно і повноцінно, дотримуючись Десяти Заповідей Господніх* [8, с. 8]; 2) повноти і гармонії: *Насправді ми повинні віддавати Господу не тільки десятку частину наших прибутків, а й десятку частину нашого часу – для молитви* [7, с. 8].

Аналіз семантики числових понять, реалізованих у газетних текстах тернопільських мас-медіа, засвідчив, що їхня символіка ґрунтується на міфопоетичному баченні світу, міфологічних та асоціативних уявленнях про нього. Порушуючи характерну для них функцію нумералізації, числові лексеми вживаються з метою виявлення внутрішньої сутності предмета, відображають прагнення людини подолати буденний, фіксований погляд на те чи інше явище, побачити в ньому глибинний, прихований, навіть потаємний зміст.

Числові символи характеризуються широким спектром міфопоетичних смислів. З одного боку, це зумовлено власне символічним наповненням числових лексем, а з ін-

шого – пов'язане з національно-культурними традиціями, звичаями, віруваннями та обрядами українського народу. Символічний зміст, що закономірно простежується в семантиці чисел-символів, накладається на емотивні, функціонально-стилістичні, переносно-образні й інші показники, утворюючи семантичні єдності, насичені важливою в прагматичному плані інформацією, що зумовлює власне текстову зв'язність.

У ході аналізу числових понять у мас-медійних текстах (газети “Вільне життя” і “Місто”) було виявлено, що семантична наповненість досить висока у числовому ряді від 1 до 10 (крім 6 і 8), причому саме у групі малих чисел (від 1 – до 4), далі спектр символічних значень звужується.

Дослідження числових символів у мас-медійному просторі, в якому вони набувають різноманітних значень, є перспективним напрямком сучасної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Мифы народов мира : энциклопедия : в 2 т. / [под ред. С. А. Токаревой]. – М. : Сов. энцикл., 1992. – Т. 2. – 719 с.
2. Новикова М. О. Коментар // Українські замовляння / [упоряд. М. Н. Москаленко; автор передм. М. О. Новикова]. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с.
3. Полная энциклопедия символов / [сост. В. М. Рошаль]. – М. : Изд-во Эксмо ; Спб. : Сова, 2003. – 528 с.
4. Пудровська О. М. Магія чисел / О. М. Пудровська. – Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 256 с.
5. Слухай Н. В. Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології / Н. В. Слухай. – К. : ВПЦ Київський університет, 2005.
6. Тресиддер Дж. Словарь символов / Дж. Тресиддер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 448 с.
7. Вільне життя. – 2010. – № 1–104.
8. Вільне життя. – 2011. – № 1–103.
9. Місто. – 2010. – № 1–51.
10. Місто. – 2011. – № 1–51.

Татьяна Вильчинская

Мифопоэтические смыслы чисел

в современных текстах тернопольских масс-медиа

В статье рассмотрены основные мифопоэтические смыслы, свойственные числовым символам, реализованным в масс-медийных текстах. Анализ материалов, представленных в газетах “Вільне життя” и “Місто”, засвидетельствовал, что полисемантическими выступают в первую очередь числа первого десятка, символические значения которых определены национально-культурными традициями, обычаями, верованиями и обрядами украинского народа.

Ключевые слова: масс-медийное пространство, газетные тексты, числовые символы, мифопоэтические смыслы, символизация.

Tetiana Vilchynska

Mythical-poetic senses of numbers in contemporary texts of Ternopil mass media

The main mythical-poetic senses peculiar to numerical numbers, realized in mass media texts, are studied. The analysis of the materials represented in the newspapers “The Vilne Zhyttia” and “The Misto” showed that the first ten numbers, whose symbolic meanings are predetermined by the national cultural traditions, customs and beliefs of the Ukrainian people, are polysemantic.

Key words: mass media scope, newspaper texts, numerical symbols, mythological-poetic senses, symbolization.